

Πανελλήνιες Εξετάσεις Ημερήσιων Γενικών Λυκείων
Εξεταζόμενο Μάθημα: **Αρχαία Θεωρητικής Κατεύθυνσης**

Ημ/νία: 20 Μαΐου 2011

Απαντήσεις Θεμάτων

Διδαγμένο κείμενο

Πλάτωνος Πολιτεία 519 B – D

Μετάφραση

Τι λοιπόν; Αυτό εδώ δεν είναι φυσικό, είπα εγώ, και δεν προκύπτει αναγκαστικά από όσα έχουν ειπωθεί προηγουμένως, ότι δηλαδή ούτε οι απάιδευτοι και όσοι δεν έχουν γνωρίσει την αλήθεια θα μπορούσαν ποτέ να κυβερνήσουν με ικανοποιητικό τρόπο την πόλη ούτε εκείνοι που αφήνονται να απασχολούνται ως το τέλος της ζωής τους με την παιδεία, οι πρώτοι επειδή δεν έχουν στη ζωή τους ένα σκοπό, στον οποίο στοχεύοντας πρέπει να κάνουν όλα ανεξαιρέτως όσα τυχόν κάνουν και στην ιδιωτική και στη δημόσια ζωή, οι δεύτεροι επειδή δε θα αναμειχθούν στην πρακτική ζωή με τη θέλησή τους, επειδή νομίζουν ότι είναι εγκατεστημένοι στα νησιά των μακάρων, ενώ ακόμα είναι ζωντανοί;

Αλήθεια (λες), είπε (ο Γλαύκων).

Δικό μας έργο, λοιπόν, είναι είπα εγώ, εμείς οι ιδρυτές της πόλης και να αναγκάσουμε τις καλύτερες φύσεις να φτάσουν στο μάθημα το οποίο προηγουμένως παραδεχτήκαμε πως είναι το ανώτατο, να δουν δηλαδή το αγαθό και να ανέβουν εκείνη την ανηφορική οδό, και αφού ανέβουν, όταν το δουν αρκετά, να μην τους επιτρέπουμε αυτό που τώρα τους επιτρέπεται.

B1. Το θέμα της αλληγορίας του σπηλαίου είναι η παιδεία ως στροφή της ψυχής προς το φως, δηλαδή προς την ιδέα του αγαθού, και πιο συγκεκριμένα η επίδραση την οποία ασκεί η παιδεία στη φύση του ανθρώπου, η υποχρέωση που έχουν οι ορθά πεπαιδευμένοι να φωτίζουν με την παιδεία και τους άλλους ανθρώπους και οι διαφορές του αισθητού και του νοητού κόσμου. Τα θέματα, βέβαια, αυτά εξετάζονται στο πλαίσιο της ορθής πολιτείας η οποία προϋποθέτει ορθή παιδεία.

Αρχικά, η λέξη “**παιδεία**” σημαίνει αυτό που πρέπει να μάθει το παιδί. Ήδη από τον 5ο αι. ως όρος της παιδαγωγικής δηλώνει τη γενική καλλιέργεια που είναι προνόμιο μόνο του ανθρώπου – γι’ αυτό στα λατινικά ο όρος αποδίδεται ως *humanitas*-. *Παίδευση* είναι η πορεία προς την παιδεία. Βάση της παιδείας για τον Πλάτωνα ήταν η μουσική και η γυμναστική. Η μουσική εξευγενίζει την ψυχή, καθώς περιλαμβάνει τη μουσική, το χορό, το τραγούδι και την καλλιέργεια της καλλιτεχνικής ευαισθησίας και, γενικότερα, ταυτίζεται με τη γενικότερη πνευματική καλλιέργεια. Η γυμναστική συνίσταται σε απλές ασκήσεις και σε έναν υγιεινό τρόπο διαβίωσης που εξασφάλιζε ευεξία και ανδρεία. Η ολοκληρωμένη, όμως, παιδεία

ΜΕΘΟΔΙΚΟ

συμπληρώνονταν και από τη γνώση των μαθηματικών επιστημών, δηλαδή της αριθμητικής, της γεωμετρίας, της στερεομετρίας, της αστρονομίας και της αρμονικής (“*διάνοια*”), και τέλος από τη γνώση της διαλεκτικής και της φιλοσοφίας που θα οδηγήσει τις βέλτιστες φύσεις στη θέαση του Αγαθού (“*νόησις*”).

Παιδεία για τον Πλάτωνα είναι η στροφή των οφθαλμών της ψυχής προς τη γνώση, είναι η τέχνη “του περιάγειν”. Είναι εκείνος ο ανηφορικός δρόμος μετάβασης από τον απατηλό κόσμο των αισθήσεων προς το νοητό κόσμο και προς την ύψιστη ιδέα, την ιδέα του αγαθού, που είναι το *μέγιστον μάθημα*. Η παιδεία είναι εννοημένη στον Πλάτωνα όχι σύμφωνα με τις σοφιστικές αντιλήψεις, που την παρίσταναν σαν μια από το τίποτε εμφύτευση καινούργιων δυνάμεων μέσα στην ανθρώπινη ψυχή, αλλά σαν στροφή των ματιών της ψυχής προς τη γνώση και προς το *είναι*. Είναι η καθοδήγηση του θείου στοιχείου που ενυπάρχει στον άνθρωπο προς την αληθινή περιοχή του όντος και προϋποθέτει την κάθαρση της ψυχής από τις γήινες της επιθυμίες και την ανάπτυξη του λογιστικού μέρους της ψυχής.

Η παιδεία είναι ο ύψιστος στόχος που επιδιώκει ο αληθινός φιλόσοφος, ποτέ όμως δεν είναι αυτοσκοπός, αλλά έχει απώτερο σκοπό την κοινωνική ευδαιμονία κι όχι την προσωπική του μακαριότητα. Εξάλλου, η γνώση καταξιώνεται στο βαθμό που προσανατολίζεται σε χρήσιμη πράξη, ιδιωτική και δημόσια. Αλλά και η πράξη αξιολογείται χρήσιμη, όταν κατευθύνεται από γνώση και αποσαφηνισμένο σκοπό. Γι’ αυτό και ο Σωκράτης ειρωνεύεται όσους φιλοσόφους θέλουν να μένουν στις απολαύσεις του θεωρητικού τους βίου, υποδηλώνοντας ότι η ελευθέρωση του ανθρώπου από τα δεσμά της αμαθείας και η έξοδος του από το σκοτάδι έγινε για κάποιο λόγο και με κάποιο σκοπό. Ο λόγος είναι ότι παιδεία προσφέρεται από την πολιτεία μόνο στις βέλτιστες φύσεις, σε εκείνες δηλαδή τις προικισμένες φυσιογνωμίες, τις χαρισματικές προσωπικότητες που είναι προορισμένες να τη δεχτούν και με τον προσωπικό τους αγώνα να φτάσουν στο ανώτατο μάθημα, δηλαδή στη θέαση του Αγαθού. Ο σκοπός, όμως, της πολιτείας είναι να θέσει αυτούς τους ανθρώπους στην υπηρεσία της κοινωνίας, να τους υποχρεώσει να γίνουν άρχοντες της πολιτείας υπακούοντας στο καθήκον και τη συνείδηση της ανώτερης αποστολής τους.

Η πορεία, βέβαια, από την α παιδευσία και την άγνοια της αλήθειας προς την ολοκλήρωση είναι τραχεία και γεμάτη δυσκολίες. Γι’ αυτό και ο Πλάτων την παρομοιάζει με το ανέβασμα από το βάθος του σπηλαίου στον έξω κόσμο χρησιμοποιώντας τις λέξεις *ἀναβήναι, ἀνάβασιν, ἀναβάντες*. Είναι δύσκολη, λοιπόν, η πορεία προς την προσέγγιση του μέγιστου μαθήματος, του Αγαθού, επειδή αυτή προϋποθέτει και φυσικές αρετές και προσωπικό αγώνα, επιμονή και προσήλωση στην ιδέα αυτή. Ο Πλάτωνας, όμως, δεν εκφράζει μόνο την ανοδική και επίμονη πορεία, τη γεμάτη δυσυπέβλητα εμπόδια και αναγκασμούς, αλλά και τον προορισμό, το τέλος. Έτσι, το *ἀφικέσθαι* δηλώνει την άφιξη στον κόσμο των Ιδεών, του Ηλίου και του φωτός, ενώ τα *ἴδωσι, ἰδεῖν* δηλώνουν τη θέαση του αγαθού, και τα αγαθά που προσφέρει η παιδεία. Το ανέβασμα αυτό συμβολίζει και την ανοδική πορεία της ψυχής, που δεν προσκομίζει μόνο γνώσεις, αλλά ταυτόχρονα μεταπλάθει τον άνθρωπο και τον μορφοποιεί.

Καταλήγοντας, για τον Πλάτωνα μόνο με την ουσιαστική παιδεία θα αποτραπούν οι πολίτες από την αδικία και θα εδραιωθεί η Πολιτεία της δικαιοσύνης. Εξάλλου, κάθε πολιτική και ηθική μεταρρύθμιση της Πολιτείας προϋποθέτει και υποδηλώνει την, εκ προοιμίου, εκπαιδευτική μεταρρύθμιση. Οι φιλόσοφοι,

ΜΕΘΟΔΙΚΟ

λοιπόν, ως άρχοντες - βασιλείς θα μπορούν να ανεβαίνουν διαρκώς ψηλότερα, για να βλέπουν όλο και καθαρότερα το Αγαθόν, όμως η άριστη πολιτεία θα επιβλέπει και θα διευκολύνει την προαγωγή της φιλοσοφικής τους ιδιοφυΐας. Γι' αυτό και όσοι κατέχουν ουσιαστική παιδεία θα υποχρεώνονται από το νόμο να ενδιαφέρονται για το φωτισμό, άρα και την ευδαιμονία (*εὖ πράττειν*), όλων και να βοηθούν και τους απαίδευτους στην οδό προς το μέγιστο μάθημα, τη θέα του αγαθού.

B2.

Ο Σωκράτης στα πλαίσια του διαλόγου του με το Γλαύκωνα διερευνά ποιοι είναι οι κατάλληλοι άρχοντες για τη διακυβέρνηση της Πολιτείας, ώστε να λειτουργεί η δικαιοσύνη μέσα σ' αυτή τη συλλογική ψυχή. Κατά το Σωκράτη, λοιπόν, ακατάλληλοι να αναλάβουν πολιτικά καθήκοντα και να διοικήσουν "ικανῶς" την Πολιτεία είναι εξίσου και οι απαίδευτοι και οι ασχολούμενοι αποκλειστικά με τα πνευματικά έργα.

Οι "απαίδευτοι" είναι "άπειροι αληθείας", επειδή, εφόσον στερούνται τη γνώση, στερούνται και την αρετή, η οποία ταυτίζεται με τη γνώση. Δεν έχουν, λοιπόν, υψηλούς στόχους ούτε το ανάλογο ήθος. Οι απαίδευτοι ταυτίζονται με τους δεσμώτες, τους εγκλωβισμένους στον κόσμο των αισθήσεων, με αυτούς δηλαδή που βρίσκονται στο στάδιο της "πίστεως" ή της "εικασίας" και άρα δεν έχουν αναπτύξει το ανώτερο μέρος της ψυχής, το λογιστικόν, η λειτουργία του οποίου παρεμποδίζεται από το αλόγιστον ή επιθυμητικόν. Είναι αυτοί που δεν έχουν γνωρίσει το "εἶναι" και ό,τι το διατηρεί, την τάξη, την ενότητα και τον κόσμο που συνέχει και διαπερνά την πολλαπλότητα ούτε την αληθινή γνώση και την επιστήμη, επειδή αυτά πηγάζουν μόνο από τη θέαση του Αγαθού, της φωτοπηγής και της μόνης αυθεντικής Ιδέας. Δεν μπορούν, λοιπόν, να ξεχωρίσουν το καλό από το κακό ούτε το αληθινό από το απατηλό και, άρα, δεν μπορούν ούτε να υπηρετήσουν έναν υψηλό, έναν αποκρυσταλλωμένο σκοπό, πέρα από το προσωπικό τους συμφέρον, ούτε να στρέψουν την Πολιτεία προς τα πρότυπα της αρμονίας και της ομορφιάς που μόνο η θέαση του αγαθού προσφέρει.

Εξάλλου, αν δεχτούμε ότι ο καταλληλότερος πολιτικός είναι ο απρόθυμος να αναλάβει την εξουσία, γίνεται φανερό η ακαταλληλότητα των παιδευτών οι οποίοι την επιθυμούν χωρίς να γνωρίζουν τις δυσκολίες της αλλά επειδή προσδοκούν ατομικά οφέλη από τα αξιώματα και ικανοποίηση της φιλοδοξίας τους μέσω των τιμών και των διακρίσεων. Είναι ανεπαρκείς, λοιπόν, ως ηγέτες και κρίνονται ακατάλληλοι να αναλάβουν τη διοίκηση της Πολιτείας, επειδή ο επαρκής ηγέτης είναι αυτός που διαθέτει διοικητικές ικανότητες, συνθετική σκέψη και, κυρίως, αδαμάντινο χαρακτήρα, είναι αυτός που συνδυάζοντας εξευγενισμένο ήθος και υψηλή πνευματικότητα, μπορεί να αρθεί των προσωπικών του φιλοδοξιών και να τεθεί επικεφαλής των πολιτειών για την πραγματοποίηση της Ιδέας, δηλαδή της κοινής ευδαιμονίας και της δικαιοσύνης.

Ο Πλάτωνας με τον όρο "απαιδεύτους" εννοεί και τους πολλούς αλλά και τους τυχαίους και αφιλοσόφητους πολιτικούς στους οποίους, μάλιστα, συγκαταλέγει και τους πολιτικούς ηγέτες της Αθήνας,

ΜΕΘΟΔΙΚΟ

ακόμα και το Θεμιστοκλή και τον Περικλή, οι οποίοι αντί να προσανατολίσουν τη δράση τους στην επικράτηση της δικαιοσύνης, επεδίωξαν την οικονομική και στρατιωτική ανάπτυξη της πόλης.

Αλλά και οι δεύτεροι, δηλαδή αυτοί που επιλέγουν να ανάγουν την παιδεία σε αυτοσκοπό, είναι ακατάλληλοι, επειδή είναι αποστασιοποιημένοι από ό,τι συμβαίνει γύρω τους. Αυτή η κατηγορία ανθρώπων είναι όσοι έφτασαν στη θέαση του αγαθού, όμως η γνώση τους δε συνδυάζεται με το ανάλογο αίσθημα ευθύνης απέναντι στην κοινωνία που τους έθρεψε και τους εκπαίδευσε. Ζουν, λοιπόν, στη μακαριότητα των πνευματικών τους ενασχολήσεων και αρκούνται στις απολαύσεις του θεωρητικού βίου χωρίς να εκδηλώνουν καμία διάθεση συνδυασμού θεωρητικού και πρακτικού πολιτικού βίου, φοβούμενοι ότι το πέρασμα από το θεωρητικό στον πολιτικό βίο σημαίνει πέρασμα από την ευτυχία στη δυστυχία, απώλεια των απολαύσεων του θεωρητικού βίου, αποπροσανατολισμός τους από το πνευματικό τους έργο, επαφή με τους κινδύνους διαφθοράς και αλλοτρίωσης της πολιτικής ζωής και κίνδυνος απογοήτευσης, αν δεν ανταποκριθούν στις προσδοκίες των συμπολιτών τους. Όσοι φιλόσοφοι αρνούνται την “κατάβαση” στον κόσμο της σκληρής πραγματικότητας και φοβούνται να εκτεθούν στην “καταφρόνια” των παιδευτών δεν μπορούν να μετατρέψουν τη θεωρία σε πράξη απαξιώνοντας έτσι τη γνώση που κατέχουν.

Ο Σωκράτης, λοιπόν, αναφερόμενος ειρωνικά στους φιλοσόφους που αρνούνται να ανταποκριθούν στην κοινωνική αποστολή τους παρουσιάζει εγκατεστημένους στα νησιά των μακάρων, εκεί, όπου σύμφωνα με τις λαϊκές δοξασίες, πήγαιναν οι ψυχές των ηρώων, των ευσεβών και των ανθρώπων της χρυσής εποχής και συνέχιζαν τη ζωή τους μέσα σε απόλυτη ευτυχία, γαλήνη και αμεριμνησία. Βασίλευαν ο Κρόνος, ο Ραδάμανθς, ο Μίνως και ο Αιακός και τοποθετούνταν κάπου δυτικά, πέρα από τις στήλες του Ηρακλέους (πέρα από το σημερινό Γιβραλτάρ), στο ρεύμα του Ωκεανού. Κατά τον Πλάτωνα εκεί πήγαιναν μετά θάνατον και οι απελευθερωμένοι δεσμώτες του σπηλαίου, οι φιλόσοφοι.

Ο Σωκράτης λοιπόν, αποκλείοντας και τις δύο παραπάνω κατηγορίες από την άσκηση της εξουσίας φανερώνει με εντονότερο τρόπο τις προϋποθέσεις του σωστού πολιτικού, του φιλοσόφου-πολιτικού δηλαδή, ο οποίος θα συνδυάζει θεωρία και πράξη, υψηλή πνευματικότητα και εξευγενισμένο ήθος και αποσαφηνισμένους σκοπούς που εκπορεύονται μόνο από την ύψιστη μορφή γνώσης, δηλαδή τη θέαση του αγαθού. Γίνεται, έτσι φανερό και η θέση του Πλάτωνα για το ρόλο της ορθής παιδείας στη δημιουργία της δίκαιης πολιτείας, παιδείας, όμως, που δεν ανάγεται σε αυτοσκοπό αλλά πρέπει να μετατραπεί σε χρήσιμη πράξη, δηλαδή σε πολιτική πράξη, ώστε να διοχετευθεί μέσω της νομοθεσίας στην κοινωνία αναβαθμίζοντάς την.

B3. Η απάντηση βρίσκεται στο σχολικό βιβλίο (σελίδα 102): “Οι κηφήνες (οι οποίοι προκύπτουν από το ολιγαρχικό πολίτευμα) συνεχώς πληθύνονται ... κάθε είδους ανοσιούργημα”.

ΜΕΘΟΔΙΚΟ

B4. απόρρητος	: προειρημένων
ντροπαλός	: έπιτροπεύσαι, έπιτρέπειν, έπιτρέπεται
αντιβιοτικό	: βίω
αποχή	: έχουσιν, μετέχειν
δυσπραγία	: πράττειν, πράττωσιν, πράξωσιν
μονοκατοικία	: άποκίσθαι, οικιστών
προφήτης	: έφη, έφαμεν
είδωλο	: ίδια, ιδεΐν, ιδωσιν
βάθρο	: καταβήναι, άνάβασιν, άναβάντες, καταβαΐνειν
ανυπόμονος	: καταμένειν

Γ. Αδίδακτο κείμενο

Ξενοφώντος Συμπόσιον Ι, 11 – 12

Γ1. Μετάφραση

Εκείνοι, λοιπόν, δειπνούσαν σιωπηλά, σαν αυτό να είχε επιβληθεί σε αυτούς από κάποιον πιο ισχυρό (ή ανώτερο). Ο Φίλιππος, όμως, ο γελωτοποιός, αφού χτύπησε την πόρτα, είπε σε αυτόν που του απάντησε και του άνοιξε την πόρτα (ή στο θυρωρό) να αναγγείλει και ποιος ήταν και για ποιο λόγο ήθελε να μπει μέσα και να μείνει προσωρινά, (ή να καταλύσει στο σπίτι), και παράλληλα υποστήριξε ότι βρίσκεται εκεί έχοντας συσκευάσει (ή πάρει μαζί του) όλα τα απαραίτητα (τροφήμα), ώστε να πάρει μέρος σε ξένο δείπνο (ή ώστε να δειπνεί με ξένα φαγητά), και επίσης υποστήριξε ότι το παιδί δυσανασχετούσε (ή ήταν στεναχωρημένο) πολύ και επειδή δεν έφερε τίποτα μαζί του και επειδή ήταν νηστικό. Ο Καλλίας, λοιπόν, αφού άκουσε αυτά είπε: Αλλά όμως, φίλοι μου, είναι ντροπή, βέβαια, να νιώσει φθόνο (ή ζήλεια) για το σπίτι. Ας περάσει μέσα, λοιπόν. Και την ίδια στιγμή (ή συνάμα) έστρεψε το βλέμμα του προς τον Αυτόλυκο εξετάζοντας ολοφάνερα τι φάνηκε σ' εκείνον ότι ήταν το αστείο (ή ο περιπαιχτικός λόγος).

Γ2. κρείττονος	: τάς κρείττ(σσ)ονας (τάς κρείττ(σσ)ους)
ό τι	: οϋτινος (ϋτου)
έφη	: φαΐη
πάντα	: τοΐς πᾶσι(ν)
φέρειν	: ενεγκεΐν
ταῦτα	: αϋται
άνδρες	: (ϝ) άνερ
αισχρόν	: τϝ αισχίονι
είσιτω	: εΐσιθι
δόξειε	: έδοξε(ν)

ΜΕΘΟΔΙΚΟ

- Γ3α. αὐτοῖς** : έμμεσο αντικείμενο στη μετοχή “έπιτεταγμένον”
- τῷ ὑπακούσαντι** : επιθετική μετοχή ως έμμεσο αντικείμενο στο ρήμα “εἶπε”
(Υποκείμενο μετοχής: τῷ)
- διὰ τό φέρειν** : έναρθρο ειδικό απαρέμφατο που μαζί με την πρόθεση “διά” σχηματίζει επιρρηματικό εμπρόθετο προσδιορισμό της αιτίας στο ρηματικό τύπο ψυχικού πάθους “πιέζεσθαι”
(Υποκείμενο απαρεμφάτου: τόν παῖδα, σχέση ταυτοπροσωπίας)
- ἀνάριστον** : (απλό) κατηγορούμενο που αναφέρεται στο υποκείμενο “τόν παῖδα” μέσω του συνδετικού ρηματικού τύπου “εἶναι”
- φθονῆσαι** : τελικό απαρέμφατο ως υποκείμενο στην απρόσωπη έκφραση “αἰσχρόν (ἐστί)”
(Υποκείμενο απαρεμφάτου: τόν παῖδα, σχέση αναγκαστικής ετεροπροσωπίας λόγω απρόσωπης σύνταξης)
- ἐκείνω** : δοτική προσωπική κρίνοντος προσώπου στο δοξαστικό ρήμα “δόξειε”

Γ3β. Ευθύς λόγος: **Εἰσάγγελον (ή εισαγγεῖλης) ὅστις εἰμί.**

- Διευκρινίσεις: **α)** Το τελικό απαρέμφατο “εἰσαγγεῖλαι” μετατρέπεται στον ευθύ λόγο σε Κύρια πρόταση επιθυμίας η οποία εκφέρεται με Προστακτική (ή με Βουλευτική Προτρεπτική Υποτακτική).
- β)** Η πλάγια ερωτηματική πρόταση “ὅστις εἶη” διατηρείται ως προς το είδος της, εκφέρεται, όμως, με Οριστική του ευθέος λόγου αντί της Ευκτικής του πλαγίου λόγου, επειδή τώρα εξαρτάται από ρήμα αρκτικού χρόνου (εἰσάγγελον ή εἰσαγγεῖλης).

Επιμέλεια: Γεωργία Αναστασάκη